

kozó nyereséget, vagy e helyett egy bizonyos évekre felosztott amortisatió költségeit fedezi: a kölcsön megtérülése, tekintve a jelenlegi pénzviszonyokat, semmi akadályokba ütközni nem fog. Ha azonban az ügylet e feltétele hiányzik, mindenestre, mint saját hibájából eredő kárt, a hitelezőnek kell a veszteséget elszenvedni, mert ha kötelessége is az államnak oly intézmények létesítése, melyek ugy az adós, mint a hitelező érdekeinek a közérdek határáig való megvédésére alkalmasak, de a hitelezőnek, mint az adósnak kell birni bizonyos üzletemberi élelmességgel, hogy az állam által nyújtott előnyöket a saját czéljaikra minél inkább kihasználják.

Sepsi-Szent-György, 1892. október hó.

Hoffmann Gyula,
m. kir. erdőgyakornok.

A keselyük faji különbségei és elterjedésük.

(Adat a vadászat állattanához.)

Irta: Lakatos Károly.

A hazánkban előforduló orvmadarak közül leginkább a keselyü-félék (Vulturinae) azok, melyekkel a vadászok legkevésbé vannak tisztában. — Az előforduló fajok száma, a faji különbségek, elterjedési körük s zónájuk dolgában való tájékozottságot illetőleg s általánosan ama balnézet foglal tért, hogy a keselyük hazánkban aféle történelmi ritkaságok közé tartozó lények, melyeket egy neme a titokzatosságnak vesz körül — mint minden kevésbé ismert lényt, a laikus felfogás szerint.

A havasi vadászok általában minden keselyüt sas-keselyűnek mondanak, kivéve a kis keselyüt, mely

egyébként nálunk csak aféle eltévedt kóbor utas lévén, ritkán kerül szem elé. Hallottam azonban itt-ott még királykeselyűt is említeni; de hogy ezen elnevezést a keselyűnek mely fajára értették, azt nem sikerült kipuhatolnom.

A mi a nálunk előforduló keselyűk összesen 4 alakjának faji különbségeit illeti, azok oly jellegzetesek s oly élesen szembetűnők, hogy a tévedés a meghatározásnál teljesen ki van zárva.

Az alak tekintélyes, nagy, ehhez mért roppant kampóval, mely csak a végén idomul gyenge horoggá és hatalmas fegyvert képez, épugy a roppant karmok is. A valódi par excellence keselyűknek fő ismervét azonban a legnagyobbbrészt meztelen vagy gyapjuszerű apró pihetollakkal benőtt fej és nyak képezi, mely utóbbi még örvözzettel, helyesebben; tollgallérral körített. Ilyenek: a *fehérnyaku* (fehér vagy gyapjasfejű; fakó) és a *kéknyaku* (csuklyás, barát v. barna) *keselyű* (*Gyps fulvus* et *Vultur monachus*).

A másik két alak nem tollatlan fejű és nyaku, a tollgallér is hiányzik náluk; vannak azonban egyéb ismerető jegyeik is, mikről könnyű őket meghatározni.

Ha már most a különbségek pontosabb megállapíthatása okából összehasonlításokat teszünk a fajok közt, azt találjuk, hogy a két első, külső hasonlóság tekintetében egymáshoz közelit, ellenben a másik két faj egészen külön és egymástól is távol álló helyet foglal el.

A *fehérnyakut* (*G. fulvus*) a *kéknyakual* (*V. monachus*) összehasonlítva, szembeötlően mindjárt a fej és nyaknál megtaláljuk az élcs eltérést. Ugyanis míg a fehérnyaku alaknál a fej a testhez képest kicsiny, kis szemű és szembetűnően hosszú nyakon ül, addig a kéknyakunál

épen nagysága és széles volta következtében válik feltünővé a rövid nyakkal együtt, melynek több mint fele meztelen, kékesbe játszó; feje azonban gyapjuszerű barna tollazattal benőtt.

A fehérnyaku alaknál a fej a nyakkal együtt le a bogyig csupasz, azaz minden folytonossági megszakítás nélkül fehér vagy sárgásfehér (a fiataloknál hamvas) színű, amazéval azonban hasonló anyagu: pelyhes tollazat által fedett.

Élesen felöltő jegyek még a következők: a fehérnyaku alak nyakát a begy felett hegyes tollakból álló tökéletes gallér övezi; míg amannál a nyakörv ferdén (harántosan) egész a hátfő fölé emelkedik; ezenkívül vállain mozgatható tollpamatot is hord, mi a fehérnyakunál hiányzik. Ugyancsak a kéknyakunál az is igen jellemző, hogy «kopasz feje a két oldalán levő rövid tollaival, a vállon elhelyezett nagy (csukja-alaku) gallér közepette, a francziskánus barátokra emlékeztet» (Dr. Lovassy S.).

Megkülönböztető jegyül szolgálhat még a két faj közt orrlyukaik alakja, illetve helyzeti különözete is, mely a kéknyakunál inkább gömbölyded, míg a fehérfejünél hosszúdad alaku, boltozatos, tehát tágabb, de nagyobb is mint amannál és ferdén (keresztben) álló nyilást képez. Tehát az orrlyuk mint ismertető, illetve megkülönböztető bélyeg, igen fontos, mert csupán erről is meglehet a fajt ismerni.

A tollazat színében nagy az eltérés köztük. A kéknyaku faj egész testét minden korban a sötétbarna szín uralja; a fehérnyakunál azonban a fiatal korban a rozsdabarna az uralkodó és egyöntetű festés, míg a vének szennyes szögsárgák, kivéve hosszú, e korban szörszerű tollakból álló fehér nyakörvüket, mely a fiatalok-

nál hosszú, keskeny és hegyes, teljesen toll-alaku tollakból álló, a test színével egyező ékességet képez.

A kéknyaku alak fölálló tollpamatja illetve nyakörve: mindig sötétbarna.

A *saskeselyű* (*Gypaëtus barbatus*) az első tekintetre megkülönböztethető a valódi, tehát csupasz nyaku és gallért viselő keselyűktől, minthogy feje és nyaka épen mint a sasoknál: hegyes kopjaforma tollakkal benőtt; tehát nem csupasz — illetve pölyhös, mi a valódi keselyűknél oly jellemző. A fehér-sárga pihetoll csakis szája nyílása és szemei körül jelentkezik, mint e részeket borító mez. De a színe is egészen más a saskeselyűnek; csüdeinél is van különbség, melyek többnyire gatyásak az ujjakig, ámbár kerülnek kopaszlábuak is; a két előbbi fajnál azonban soha, még kivételesen sem fordult elő gatyás lábszáru példány.

Az elmondottak összevetése mellett tehát a saskeselyűt a valódi keselyűkkel összetéveszteni teljesen lehetetlen; de a sasokkal se, noha természetére nézve félig keselyű, félig sas is egyszersmind.

Mindkettőből van benne valami, a mi közös. Ide is, amoda is huz; de mégis inkább keselyű.

Hanem alakja, egész fizognómiája egészen különös, idegenszerű és szokatlan valami. Ha szemben van vele az ember, hinné, hogy a kecskeszakálás pofája tekint felé. Álla alatt aféle sörteszerű pamacs, mint a pujskakakas begyén lelógó szőrösomó, — meredezik, valóságos állszakált képezve (innét *szakálás keselyűnek* is hívják), ép ily durva előre irányzott sörteféle szálak takarják orrlyukait is. Ha ehhez hozzá képzeljük még igen magasan helyezett szalonkaszerű (egészen a fejeteteje közelében levő) csillogó szemeit, nagy, buta, a hajlásán puffadt kampóját:

egészen sajátzerű valójában előttünk áll egy, az idegenszerűség szoktalan látványával ható különös madár-alak, mely azonban rövid, vastag, roppantul dús tollazattal ellátott nyaka daczára is azonnal elárulja a keselyüt. A félig nyitott szárnyak, pukkaszkodás, buczkós bögy s buta karmak — biológiai viszonyairól nem is szólva — kétségben nem hagynak, habár röptében hosszú szárnyaihoz mérten aránylag kis sugár teste, a hosszú — teste hosszával majdnem felérő — fark, a nemesebb orvmadarakra emlékeztetnek is.

Tollszínezete egészen különleges és sajátzerű, semmi más hazai nagyobb szárnyas ragadozóéhoz nem hasonlít. Nyaka és tarkója rozsdabarna vagy sárgásfehér; feje fekete körvvel körített. Tokája, melle és egész test-alja világos fénylő-sárga vagy rozsdasárga. Felső teste barna vagy fekete, minden tolla sárgás vagy fehér vonással. — Fiatalabb korában nyaka és melle többé-kevésbé sötétbarna, de fordultak elő egészen feketebarna testű példányok is. Különben a saskeselyű állítólag csak a negyedik évében nyer teljes diszben levő kifestett tollazatot.

A *kis v. tarajos keselyű* (*Neophron percnopterus*) sokkal kisebb (körülbelül jókora holló nagyságu) alakja folytán, a három előbb említett tekintélyes keselyű alak egyikével se téveszthető össze, mivel már az első tekintetnél feltűnik a nagyságban való tetemes különbség. Egyéb-ként külső tekintetében is lényeges eltérés van köztük. Először is mindjárt feltűnik e fajnál, a nyakörv hiánya s a tollakkal benőtt nyak; mert csakis a pofája és torka csupasz, a nyaka nem; lába azonban szintén meztelen, miként a saskeselyű kivételével minden más keselyűnek. Különösen jellemző nála ama bóbítaszerű ékesség, mely tarkóját disziti, melyet taréj-alakban képes felmereszteni. —

Azután még a csőre se olyan, mint a többi keselyűé és távolról se képez oly »kampónak« nevezhető erős fegyvert, mint amazoké, a mennyiben a mellett, hogy hosszú, még szembetűnően vékony is, a görbülete felett kissé megduzzadva.

A fiataljának tollazata barna; a hímek színe később megváltozik és sárgás- vagy piszkos fehér lesz, fekete evezőkkel. Pofája és torkának csupasz része sáfránszínű, bóbítája vereses-sárga, lábai sárgák vagy sárgáskékek.

Állítólag a nőtény egész életén át barna marad.

Leirt négy hazai keselyűfaj méreti viszonyai, különbségek tekintetében nem igen lényegesek, kivéve a legutóbb említett kis fajt, mely madár holló nagysága mellett, csőre csúcsától a fark végéig mérve körülbelül csak 60 egész 80 *cm*-nyi hosszú.

A méretek tekintetében első helyen áll a saskeselyű 4 és $\frac{1}{2}$ lábnyi hosszal s 9, egészen a tizedik lábat megütő röpszélességgel.

A fehér és kéknyaku faj méreti viszonyai azonosak; $3\frac{1}{2}$ egészen 4 láb magasak, 8—9 láb röpülési szélességgel.

A fehér és kéknyaku keselyű a déli és délkeleti tartományokban a hegyi régiók állandó lakói és korántsem oly történelmi ritkaságok, mint a minőknek tartatnak, ellenkezőleg helyenkint egészen közönséges előfordulásuk van s e mellett egyedekben is feltűnően számosak. Egyébként Európának az 50. sz. fokát terjeszkedésükben tényleg ritkán lépik át. A Pyrenaeusokban állandók és mint fészkelők is ismeretesek; a felső Kárpátokban is fel-fel tűnik éven át néhány példány belőlük; a Székelyföldön pedig már majdnem közönséges számba mennek; így Erdély több vidékén is a rendes fészkelőkhöz tartoznak. A rodnai havasokban, fogarasi hegységben stb. és Krassó-Szörény-

vármegye (déli) sziklásaiban s általában különösen az Al-Dunánál (Mehádia vidékén főleg s a Karán szorosnál) szintén mint igen bő előfordulása fészkelő és tenyésztő fajok ismereteseek. A kéknyaku alak azonban mégis kevésbé gyakori, mint a fehérynaku. Ennek inkább a Fruska-Gorában és általában a slaviniai alpesekben: Papukon és Javoroviczán van bővebb előfordulása. Hanem a slaviniai keselyűk (a fehérynaku is) alighanem jobbára balkán-félszigeti, kiválóan pedig boszniai látogató vendégek, mint állandó lakók. Egyébként a keselyűk bevándorlása hazánk déli hegyregióiba, szintén többnyire a Balkán-félszigetről történik. Egy ízben a slaviniai alpesekben huzamosabb időt töltve, megfigyeltem, hogy az érkező keselyűk mindig a szerémségi hegyek felől látszottak jönni és a Papukot, Javoroviczát érintve, kelet felé, a boszniai hegyekbe tartottak, hol egyébiránt özönével találhatók. Boszniában, Hercegovinában különben a kis keselyű is egészen gyakori, szinte ölyvszámra czirkáló ragadozó, noha igazi hazája Észak-Afrika. Az annectált tartományokból aztán átvált egy-két példány a slaviniai hegységekbe is a tavaszi és őszi hónapokban, midőn aztán egyesek néha igen hosszú vándorutakat tesznek meg s messzire feljutnak a kontinensre. Igy Altum szerint a 80-as években Poroszországban került terítékre egy ily elkóborolt példány.

Mojsinovic's állítása szerint Stájerországban rendszeren fészkel. Hazánkban tényleg szintén előfordul a déli vármegyékben a tavaszi és őszi hónapokban, mint ritka vendég. Eddig észleltetett a temesi-bánságban, Krassó-Szörényvármegyében és a Bihar-hegységben, sőt Mehádia, Dubova és Hátszeg vidékéről egyes költésekről is birunk adatokat.

A *saskeselyű*, mely oly ritka lett eddigi tartózkodási helyein s nálunk is alkalmasint kiveszőfélben van,

aránylag még mindig elég gyakran fordul elő Erdély havasain. Európa más helyein is, mint az észleletek bizonyítják: habár csekély számban, de még mindenütt előfordul a magas hegyrégiókban, azonban évről-évre fogy. Az egyre terjeszkedő emberiség még az ő rideg hazáját is birtokába készül venni és e pompás állatot maholnap, mint a nagy alkát csak muzeumok és ritkasággyűjtemények példányaiból fogjuk ismerhetni. Mint az indián, ki fehér testvére üldözései elől menekülendő, a magas északra huzódott vissza: úgy vonja meg magát madarunk is a havasok között, a míg majd fájának utolsóit is felkeresi rejtéken és kiirtja a telhetetlen ember, hogy vele birtoklási vágyát kielégíthesse.

• Erdélyt illetőleg észleltetett a saskeselyű: a Rodnán (Besztercze-Naszód) és a Ciblesen (északi havasok), a Nagy-Hagymáson (keleti havasok), többször a Schulleren (Brassóvármegye) és a brassói alpesen; továbbá a Klopotiváns általában a hunyadvármegyei és fogarasi havasokban (Retyezát, Zernest). Észleltetett még a bánsági Pojana-Mörül havasokon is. Öreg havasi vadászok állítása szerint, hajdan, mikor még gyakoribb volt, itt-ott a havasok hozzáférhetlen sziklahasadékaiban költött is. Gr. Lázár Kálmán is állította, hogy a Retyezáton sziklahasadékban fészkel. Általában a Retyezáton gyakrabban előfordul ma is. Damford angol vadász és ornithologus, csak közelébb is lőtt itt egy igen szép példányt, mely jelenleg a nemzeti muzeum madárgyűjteményét ékesíti.

Ma már költségekről nem hallani, mert — mint említők — nemcsak összes európai lelhelyein igen meggyérült (Svájczból teljesen kipusztult), de hazánkban is mind ritkább tünemény lett. Hanem persze azért fajkiveszésről

szó sincs. Valószínűleg csak egyszerűen visszavonult igazi hazája: Észak-Afrika és Közép-Ázsia felé a folytonos üldözések következtében. És valóban a mennyire ritka nálunk, ép oly gyakori s egyedekben igen számos előfordulása van említett világrészek sivár vidékein. Przseválszkij M. N. ezredes, híres közép-ázsiai (tibeti) utazó a «Zájzánból Khámin át Tibetbe» című munkájában például idevágólag a következőket írja: «Egyedüli szórakozásunkat a *szakdlas* (*Gypaëtus barbatus*) és *havasi keselyűkre* (*Gyps himalayensis*) való vadászat képezte. Ezek nagy számmal kóvályogtak tanyánk körül, lesve a falatot. Nagyon hiszékeny madarak (!), hisz Tibetben nem hogy üldöznék őket az ember, hanem jól tartja őket.)* A havasi keselyűk még vigyáztak a bőrükre, de a szakálások annyira nem félték, hogy az étkező kozákoktól alig husz-harmincz lépésre szálltak le. Kezdetben olyan furcsának tetszett nekünk, látni ez óriásokot, melyeknek kiterjesztett szárnyai megütik a három métert, a mint röpködnek felettünk alig két-három emelet magasságra. Az ember szégyelte magát, hogy söréttel puszkázza meg őket, de meg nem is ért vele czélt; golyó kellett nekik, golyóval terítettünk le belőlük vagy husz darabot.»

A saskeselyű — nálunk legalább — érezhető kárt nem

*) Przseválszkij a tibeti népek szokásairól irván, a többek közt a következőket mondja: »A temetkezés abból áll, hogy a hullát kiviszik a mezőre s a farkasoknak, keselyűknek és hollóknak martalékul dobják. Lhásszában a halottak sorsát a lámák határozzák el; kuruzsolással döntik el, vajjon megégessék-e, a folyóba dobják-e, vagy pedig állatok és madarak zsákmányul adják-e a halottat. Az utolsó esetben a holtat a pusztába viszik, imádkozás közben feldarabolják és a keselyűknek dobálják. A madarak jól ismerik már ezt a temetést, mert rengeteg sokaságban gyűlnek össze és nem félnek az emberektől; a hulla csontjait is feldarabolják és a madaraknak dobják.«

okoz, sem hasznót nem hajt, azon egyszerű oknál fogva, mivel igen ritka. A kinek vadászterületén ezen pompás vad előfordul, az jól teszi, ha kiméletben részesíti. Ugyis csak idő kérdése, hogy a saskeselyű mikor fog Európából végleg eltűnni, ha csak a még létező néhány példánynak illetékes helyről a kellő védelem nem nyújtatik.

Lapszemle.

A schwarzburg - gonderhauseni herczegség erdőtörvényei.
Szükségtelennek tartom fejtegetni azt, hogy minő hasznunk lehet abból, ha a saját viszonyaink ismeretén kívül a külföldi államok erdőgazdasági viszonyait is megismerni igyekszünk s ennek mellőzésével röviden közlöm dr. Danckelmann főerdőmesternek a „Zeitschrift für Forst- und Jagdwesen» 1892. évi 4-ik füzetében megjelent czikke nyomán a schwarzburg-gonderhauseni herczegségben ez idő szerint életben levő erdő-törvények tartalmát.

Az 1858. évi július hó 3-án alkotott községi-erdőtörvény a következő rendelkezéseket tartalmazza:

1. A községi erdők kezelését a belügyministerium által jóváhagyott rendszeres gazdasági tervek szabályozzák. Ezen tervekben az évi használatok mértéke a tartamosság elvének megfelelően akként állapítandó meg, hogy az évi fahasználatok az évi faterméseket felül ne mulják. (2. és 3. §.)

2. A tulajdonképeni erdőkezeléssel a községek a herczegi belügyministerium által megbízhatóknak nyilvánított szakértő erdőtiszteket kötelesek megbizni, vagy pedig erdeiket a herczegi erdőtisztek kezelésébe kötelesek átadni. Az utóbbi esetben, mely a legmagasabb jóváhagyást igényli, a községek egy, az illető herczegi erdőtiszt által kezelt herczegi erdők kiterjedése és a községi erdők kiterjedése közt mutatkozó arány szerint megállapított költséghányadot kötelesek fizetni. Engedményeket e tekintetben a ministerium engedélyezhet. (8. §.)

3. A községek megfelelő őrző személyzetet kötelesek alkalmazni azon esetben, ha az erdő-védelmet maga az erdőgondnok nem teljesítheti. (9. §.)

4. Az erdőgondnok és a község képviselő-testülete által elkészítendő évi favágatási és erdősítési terveket az I. fokú közigazgatási hatóság hagyja jóvá.